

O. Moorman van Kappen, e.a., *Over stad en scholtambt Lochem 1233-1983. Een beschrijving na 750 jaar* (Lochem: De Tijdstroom, 1983, 238 blz., f 36,50, ISBN 90 6087 978 3); H. Schuttevaer, *De Lochemse samenleving in vroegere generaties* (Lochem: Boekhandel Lovink, 1983, 76 blz., f15,—, ISBN 90 70750 02 3).

Een jubileum kan wonderen doen! In één klap is de geschiedenis van het Gelderse stadje Lochem en omgeving, waarvoor tot nog toe alleen het tamelijk oppervlakkige werk van G. Prop, *De historie van een kleine landstad 'Lochem'* (Lochem, 1958) beschikbaar was, verrijkt met een hoeveelheid resultaten van nieuw onderzoek waarop menige grote stad jaloers zou zijn. *Over stad en scholtambt* bundelt deze resultaten en betekent niet alleen in kwantiteit, maar met name in kwaliteit een verrijking. Het zou onbegonnen werk geweest zijn om over een plaats waarop zich zo weinig voorstudies gericht hebben, een integrale stadsgeschiedenis te schrijven, maar door het onderzoek dat ten behoeve van deze bundel verricht is, komt zoiets wel binnen het bereik. De veelzijdigheid van de bijdragen aan dit boek ten spijt kan niet onopgemerkt gelaten worden dat de geschiedenis van Lochem en omgeving voorlopig nog een aantal grijze vlekken vertoont. Het meest vernieuwend zijn de bijdragen die E. Palmboom, J.A.J. Vervloet en G.J. Schutten leverden: ze hebben betrekking op de occupatie, de ruimtelijke structuur en de sociaal-economische ontwikkeling. Ik kom hierop nog terug.

Geen enkele herdenkingsbundel kan het stellen zonder aandacht voor het te herdenken feit zelf: O. Moorman van Kappen opent dan ook met een studie over 'De Lochemse vrijheid van 1233' (11-34). Het stadsprivilege van Lochem, waarbij de 'villa' tot 'civitas' wordt verheven, moet noodzakelijkerwijze vergeleken worden met de eveneens in 1233 uitgevaardigde stadsbrieven voor Gendt en Emmerik en via deze *met* die van de in juridische zin moederstad Zutphen (omstreden falsum van 1190). Hoewel Emmerik momenteel ressorteert onder het territorium van de Kleef se archivaris K. Flink (die - ter geruststelling - al enkele grondige studie desbetreffend gereed heeft), kan Moorman van Kappen niet stilzwijgend voorbijgaan aan deze Emmerikse stadsbrief. Uitvoerig gaat hij in op de aard van de aan Lochem verleende 'vrijheid' en constateert dat het zeer twijfelachtig is of Lochem dankzij dit privilege de status van stad in juridische zin heeft verworven. Wel werd hierdoor de weg gebaad voor een ontwikkeling tot 'stad', een ontwikkeling die pas tegen het laatste kwart van de dertiende eeuw zijn beslag gekregen heeft.

Kort signaleer ik slechts de studies van C.O.A. Schimmelpenninck van der Oije over het gemeentewapen van Lochem (35-44) en van H. de Bakker over de bodemgesteldheid (45-53), een in dit kader wat geïsoleerd staande bijdrage die - om in termen te blijven - meer reliëf gekregen zou hebben wanneer ze ingebed was in de verhandeling van Vervloet. Kort ook ben ik over G.B. Janssens nogal feitelijk verslag over de militair-strategische positie door de eeuwen heen (111-138), over W. Bloemendaals 'Geestelijk en cultureel leven' (179-202), een tamelijk mager uitgevallen artikel over voornamelijk de kerkelijke geschiedenis, en over de gedegen monumentenbeschrijving van A.G. Schulte (203-238) welke helaas beperkt gebleven is tot de stad en tot 'monumenten' in een mijns inziens wat achterhaalde zin.

De verhandeling van E. Palmboom over 'De nederzetting in de middeleeuwen' (55-77) munt niet alleen uit door grondigheid, maar vooral ook door helderheid en verstaanbaarheid voor een groter publiek. Dat is geen sinecure wanneer een materie behandeld moet worden waarover in wetenschappelijke sfeer zo controversieel geschreven is en waarover nog zoveel onduidelijkheid bestaat. De schrijfster is erin geslaagd op wetenschappelijk verantwoorde wijze een status quaestionis voor wat de occupatie van het gebied aangaat

## RECENSIES

te 'vertalen': aan bod komen het probleem van Franken en Saksen, de ontginningen in de Karolingische tijd, de duistere geschiedenis van Hamaland van de negende tot elfde eeuw, de organisatie van het grootgrondbezit met zijn juridische en sociale implicaties en de betekenis van het grafelijke hof te Lochem voor de ontwikkeling van de nederzetting. Een voorbeeldig stuk werk. Nieuw ook is de studie van J.A.J. Vervloet over 'Het land van Lochem tot omstreeks 1830' (79-110), die in feite beperkt blijft tot de periode 500-1500, een incidenteel uitstapje naar de kadastrale minuutplans van 1830 daargelaten. Voor dit gebied beschikken we nu over een voortreffelijke historisch-geografische basisstudie. Qua thematiek en periodisering sluit dit onderzoek mooi aan bij dat van mw. Palmboom en het is alleen maar jammer te noemen dat beide artikelen niet geïntegreerd gepubliceerd zijn: het zou een aardig staaltje van interdiscipline opgeleverd hebben. Tenslotte 'Een sociaal-economische schets van Lochem en omgeving in de laatste eeuwen' (139-178). G.J. Schutten heeft vooral door gebruikmaking van de vroegste statistieken een goede ontwikkelingsschets kunnen geven voor de negentiende eeuw. Hoewel verdere uitdieping noodzakelijk blijft, heeft hij de veranderingsprocessen binnen de agrarische sector en de beroepsstructuur van de 'stedelijke' bevolking bevredigend uiteengezet met inbegrip van de sociale implicaties (onder andere de emigratie van de plattelandsbevolking naar opkomende industriële centra). De twintigste-eeuwse ontwikkeling is evenwel helemaal in de verdrukking geraakt.

Samenvattend: deze bundel betekent een enorme stap op weg naar een integrale stad-landgeschiedenis. Duidelijk zijn ook de leemten waarneembaar: de ontwikkeling van de zestiende tot negentiende eeuw (welke nu lijkt op een periode van complete stilstand; de vraag is of dit beeld juist is) en die van de twintigste eeuw. De sociale en culturele geschiedenis, beide in ruime zin, verdienen verdere uitdieping.

Geheel los van bovenstaande, door professionele wetenschapsbeoefenaars samengestelde publikatie staat het boekje dat H. Schuttevaer met weinig pretenties ten behoeve van een geheel andere doelgroep schreef. Het is een uitermate leesbare 'petite histoire', waarin allerlei facetten van de Lochemse samenleving sedert 1850 aan de orde komen.

R. van Schaik

P. de Haan, B.K. Brussaard, Th.J.G. Thiadens, e.a., *Op goede gronden. Het kadaster en de openbare registers in Nederland. Een bundel opstellen ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de dienst van het kadaster en de openbare registers* (Den Haag: Staatsuitgeverij, 1982, 237 blz., f 80,—, ISBN 90 1203 771 9).

Zoals de titel aangeeft heeft de Dienst van het kadaster en de openbare registers (in vaktermen: KADOR) naar aanleiding van zijn dertigste lustrum een bundel met (tien) opstellen laten verschijnen. Iedere bijdrage is van de hand van een auteur die op zijn terrein bij uitstek deskundig is. Welk idee ten grondslag heeft gelegen aan de opzet van de bundel wordt niet expliciet in het 'Woord vooraf' gezegd, maar er heeft de (anonieme) redactie kennelijk voor ogen gestaan dat de auteurs een beeld zouden moeten schetsen van de activiteiten van het KADOR in het licht van de toekomstige wettelijke, informaticatieve en bestuurlijke ontwikkelingen. Dit jubileumboek verschijnt namelijk in een periode, waarin het KADOR zich in een overgangssituatie bevindt. De vroegere grondslag voor het bestaan van de dienst, de registratie ten behoeve van de heffing van de grondbelasting is met de invoering van de onroerend-goedbelasting en de delegatie van de heffing daarvan naar de gemeenten, verdwenen. De eigendomsregistratie en het verstrekken van informatie omtrent zake-